

UN SISTEMA EDUCATIU QÜESTIONAT: D'IVAN ILLICH A PISA¹.

Marc Ant. Adell.
Psicòleg. APRJUV.

1. Què entenem per sistema educatiu?
2. Qui té interès en controlar-lo?
3. Quin paper es reserva a la població envers el sistema educatiu?
4. D'una societat millor escolaritzada –Giner de los Ríos- a una societat desescolaritzada –Ivan Illich-.
5. Hi ha alternatives a la situació actual? Està PISA en la línia d'una alternativa autèntica?
6. Propostes i debat.

1. L' "aparell" escolar d'un territori o país –plans i programes, personal, edificis i instal·lacions, recursos materials i tecnològics, "política" educativa...- conforma el seu **sistema educatiu**, estructurat en un "corpus" legal i "governat" des de l'administració. Amb quines pretensions, però...? –Aportacions...-

Trobar a algú satisfet, amb el nostre sistema educatiu no resulta fàcil. Més bé sovintegen els informes que el posen en qüestió i les **opinions crítiques**... Que si els nivells no són els desitjables, que si la (in)disciplina -de l'alumnat *of course!*- entorpeix l'adquisició de continguts, que si l'absència de col·laboració de les famílies va en augment, que si la manca de mitjans i pressupostos no permet portar endavant els projectes dels centres, que si el professorat no està prou preparat o es troba desmotivats

¹ Marc Ant. Adell: antic inspector d'Educació i professor *sénior* de Psicologia de la UVEG. Soci d'APRJUV.

que si l'administració no té interès i els polítics van a la "seua"... –Aportacions...- Semblaria que la societat no té l'educació com a tema prioritari...

En qualsevol cas, la insatisfacció pels "resultats" –el rendiment acadèmic de l'alumnat, especialment- és una qüestió recurrent i, a millorar-los, s'adrecen alguns intents institucionals.

Antecedents –relativament- recents:

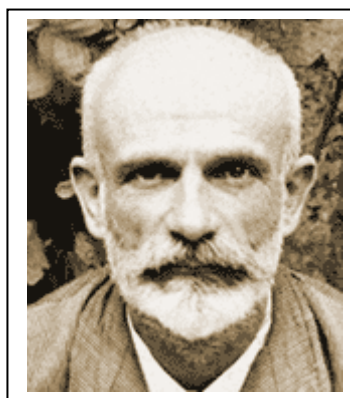
1. La llei general d'educació de Villar Palasí (1960) i el precedent del "llibre blanc" per a la reforma educativa. Bones intencions i propostes raonables –perllongació i unificació de l'escolarització obligatòria, nivell universitari per als estudis de magisteri, alternativa bup/fp, avaluació contínua –dels aprenentatges i del sistema- ..., però manca de finançament –ja al títol de la llei "...general d'educació (i de finançament de la reforma educativa)"-.
2. L'art. 27 de la Constitució i el seu desenvolupament –partidista²:-lode, logse lopegce, loce, lomca³. Successius intents frustrats de "pactar" unes bases compartides i estables.

2. Accedir al poder per governar el sistema educatiu és una aspiració constant dels polítics de qualsevol signe. Encara que amb pretensions no sempre coincidents: els partits d'esquerra –especialment amb majories relatives, que obliga a pactes de govern- procuren primar l'oferta pública educativa i l'extensió del sistema a tota la població, sense discriminacions. Les dretes, però, -especialment amb majories absolutes- s'esmercen en afavorir el descrèdit de l'oferta pública i en "transferir" a la iniciativa privada i confessional, els recursos i el bon nom-, com a pauta habitual d'aquelles formacions –en el poder de forma directa i en l'oposició amb comportaments sistemàticament obstructius-. A la fi, qui controla el sistema educatiu controla la creació de recursos i la ideologia de la població. Que no és poc. I a un tal "pastís" no resulta fàcil renunciar-hi, tant els qui actuen moguts per un projecte polític –les "esquerres"- com els qui ho fan sota el mandat dels interessos econòmics, del capitalisme a la fi –les "dretes"- . –Aportacions...- .

3. Teòricament la població, la societat, hauria de protagonitzar i personalitzar el sistema educatiu, en la seua condició de subjectes –actius- el seus components. A la pràctica, però, el panorama s'assembla més a un mercat, on els "usuaris" "consumeixen" un determinat producte –l'educació en format de titulacions-, imprescindible per fer-se un lloc a la societat, encara que, a milers i milers de titulats universitaris a l'atur, de res els serveix. –Aportacions...- Així la població es converteix en subjecte això sí, però passiu –i explotat-, al servei de les conveniències i fluctuacions dels interessos econòmics imperants. I poca cosa més: ni la investigació – fora de l' "aplicada" als productes comercials a promocionar-, ni la millora material, cultural i moral de la població, ni la preparació per al millor exercici de la ciutadania i la participació democràtica, ni la garantia de la dignitat de la condició humana... semblen importar un rave als poders fàctics –econòmics, *of course!* i polítics servils-.

² Les presentades pels governs socialistes i aprovades al parlament amb els vots de totes les forces polítiques excepte el pp -lode, logse lopegce- i les presentades pels governs del pp i aprovades en solitari pels "populars" -loce, lomca`.

³ "La educación tendrá por objeto el pleno desarrollo de la personalidad humana, en el respeto a los principios democráticos de convivencia y a los derechos y libertades fundamentales" (art. 27.2 de la Constitución Española de 6 de diciembre de 1981)

4. La **reflexió crítica** sobre el sistema educatiu ha estat una preocupació dels intel·lectuals de tots els temps, un dels qual exemples emblemàtics fou en Giner de los Ríos⁴, que denunciava que “...*el sistema -escolar del seu temps- se derrumba de hora en hora...*”, justament per limitar-se a “...*facilitar un determinado aprendizaje...*” i del què els alumnes esdevenen “...*víctimas de un intelectualismo despótico, sin vitalidad, sin salud ni alegría...*” (Ib., 108) Per això reclama “...*el celo de los profesores, la honradez concienzuda para cumplir sus deberes, su amor a la verdad, la dignidad de su carácter, su sentido para la enseñanza y la vida, sus costumbres, su vocación profesional...*” (Ib., 85). Quasi res. Amb la denúncia afegida del divorci entre instrucció –continguts de matèria- i educació –formació i conscienciació- (Ib., 17). Som a la dècada dels vuitanta del segle XIX!. –Aportacions...-

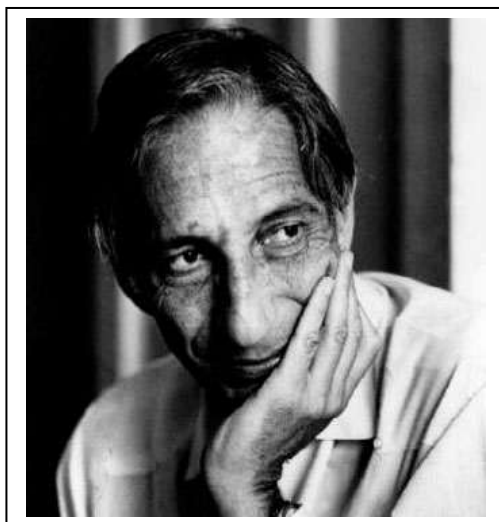
Altres pensadors, però, a la vista de la impossibilitat –segons ells només?- de reconvertir un sistema favorable a les elits i als interessos econòmics, en una eina de vertebració i dignificació de la societat, es declaren partidaris de “desescolaritzar” la població, com una mena d’alliberament de l’alienació que suposa –ara com ara- “anar a l’escola” –Ivan Illich entre altres⁵-. “...*En vez de estancarnos en un esfuerzo por mejorar las escuelas, lancémonos a analizar críticamente la ideología que nos presenta el sistema escolar...*”⁶, defensava Ivan Illich, a la dècada dels setanta del segle XX. Així oposava escolarització i educació, denunciava la industrialització del coneixement teòricament útil, les formes de culturització que no serveixen sinó per crear consumidors i ciutadans només aptes per competir en una societat insolidària... I, com Giner, feia Illich propostes alternatives a l’escolarització “...*para que cada cual*

⁴ Fco. Giner de los Ríos (1839-1915) fou professor de Filosofia del Dret a la Universitat Complutense, fins que els governs conservadors del moment el destituïren, per les seues crítiques al sistema educatiu des de l’escola primària als estudis superiors. Fou cofundador de la *Institución Libre de Enseñanza*, a Madrid, centre emblemàtic, progressista i europeu, que fou suprimit per la dictadura de Franco. Escrigué una completíssima i inspirada col·lecció de textos –més de trenta toms- envers els problemes i perspectives de l’educació del moment. Vid.: F J. LAPORTA (1977): *Antología pedagógica de Francisco Giner de los Ríos*. Aula XXI. Educación Abierta/Santillana. Madrid.

⁵ Ivan Illich (1926), pedagog vienès, col·laborador de la *Commonwealth Higher Education*, fou professor a la *Frodham University* de Nova York I fundà el *Centro Intercultural de Documentación de Cuernavaca* (CIDOC). Promogué seminaris i estudis sobre alternatives educatives institucionals, en una societat tecnològica i el seu llibre “*La sociedad desescolarizada*” fou una autèntica revolució cultural, que cominava als lectors a exercir una crítica radical sobre els mites i les institucions –l’escola entre elles- sobre les què es basteix una societat deshumanitzada. Vid. ILLICH, I. (1971): *La sociedad desescolarizada*. Barral. Barcelona.

⁶ ESCUDERO MUÑOZ, J. M. (1979): *Sistema social, Escuela y Enseñanza*. Universitat de València,. València (24).

transforme cada momento de su vida en un momento de aprendizaje...” – Aportacions...-

5. Les alternatives, però, que els poders fàctics han tolerat no passen per desmuntar la “paradeta” del sistema, sinó –com a molt- amb una pretesa millora... en els “resultats”, és a dir en el rendiment exigible a l’ “empresa” escolar. Així les administracions estableixen controls externs –artificialment sobreposats- en diversos moments del decurs acadèmic –en els nivells no universitaris *of course!*-, sense garantir la imprescindible complementarietat amb l’autoavaluació –o control intern- dels propis centres educatius. I, per sortejar la crítica dels experts, ara els “continguts” d’aquells controls no són de matèria pròpiament, sinó de capacitats i destreses... suposadament per esdevenir millor què? Estudiants? Titulats? Ciutadans? Operaris? Gestors? Polítics?... –Aportacions...-

Al respecte el seguiment que ha batut tots el rècords de publicitat ha estat –i està- l’informe PISA –*Programme Investigation Students Avaluation?*- d’iniciativa no d’un organisme específicament dedicat al món de l’educació, com la UNESCO, per exemple, sinó del mercat: la OCDE –*Organization to Cooperation and Development Economic*-. Sospitosament es tracta del mateix organisme que encara “exigeix” a Espanya –i als altres països europeus del sud- més “retalls”, en prestacions socials i retribucions salarials i –paral·lelament- noves pujades de l’IVA i d’impostos indirectes. Justament per això, tot i l’esforç per presentar les avaluacions PISA, com a “neutrals”, resulta evident quina és l’última finalitat –econòmica *of course*- que mena aquella intervenció. –Aportacions...-

Una intervenció adreçada a detectar -en adolescents de 15 anys d’Europa, Amèrica i Asia⁷- el seu “equipament” en matemàtiques, comprensió lectora i ciències. I, últimament, en capacitats de resposta per a la vida diària⁸ Però no en

⁷ Països asiàtics –Shangái, Singapur, Hong Kong, Tapéi ,Corea del Sud...- copen els primers llocs del *ranking* PISA, mentre Espanya es troba, sistemàticament per sota la mitjana. Vid. ALDAMA, Z, i AUNIÓ, J. A. (2013): “Asia gana la carrera de la educación.” *El País*, 04.12.13, 36 i ss.

⁸ Vid. GARCÍA DE BLAS, E. (2014): “Suspense en la vida real”. *El País*, 09.05.14, 34 i ss.

desenvolupament moral, de salut, artístic, creatiu, de participació cívica i... de felicitat, en el context d'una societat democràtica, com han denunciat 83 grans experts internacionals en educació, en un exhaustiu informe que han adreçat al director de PISA, Andreas Schleicher⁹. Altrament es produeix un efecte col·lateral pervers i és que els governs "afectats" reaccionen, no tant en millorar qualitativament el sistema educatiu propi, quant en assegurar la preparació els "seus" estudiants per superar la propera prova...en l'esperança de superar el *ranking* obtingut: EEUU i Canadà són un exemple nefast. El primer perquè ha instaurat un programa *–race to the top–*, per etiquetar estudiants, professors i centres, d'acord amb els resultats assolits i Canadà on el professorat dedica tot el temps a preparar les tals proves, descurant la intervenció educativa formal. Mentre que a Espanya, els resultats poc exitosos han estat manipulats per intentar desacreditar les lleis orgàniques *–lode, logse, lopegce–* dels governs socialistes, implementant (!) la intervenció del govern en una única mesura: la introducció de "revàlides", al final de cada cicle *–primària, secundària obligatòria i batxillerat–*, mentre els "retalls" *–només en educació–* s'incrementen en milers de milions. *–Aportacions...–*

6. Així, doncs, caldrà reflexionar sobre altres alternatives al sistema, més enllà d'un "seguiment" que no qüestiona el moll de l'ós del "negoci" educatiu, amb **propostes** reflexives, participades, compromeses, solidàries...i creïbles. És molt demanar? *–Aportacions...–* Als primers als polítics, és a dir al poder institucionalitzat enfrontant-los a la tossuda realitat i a les temibles conseqüències, a llarg termini, d'una població desinformada, acrítica i incompetent. També als professionals de la docència *– professorat, directius, tècnics, experts...–* sense oblidar les famílies i el context immediat de la comunitat educativa...i als propis estudiants, com a autèntics protagonistes...

marc.adell@uv.es

⁹ Vid. SILIÓ, E. (2014): "Las tiranías del informe PISA". *El País*, 09.02.0 14, 30 i ss.